

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ОЛЕКСИ ВОРОПАЯ У СУЧАСНОМУ ЕТНОПЕДАГОГІЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ

В умовах реформування та розвитку освіти України теоретичного і практичного вирішення вимагає проблема шкільництва, становлення вищої освіти в Україні початку ХХІ ст..

У зв'язку з цим важливе значення мають концептуальні погляди визначних діячів України щодо становлення освіти в досліджуваний період, певний досвід розвитку шкільництва та вищої освіти. Дана проблема цікавила багатьох представників вітчизняної науки. З особливою увагою поставився до неї відомий вчений О. Воропай.

Що ж є визначальним у наукових здобутках вченого, присвячених проблемам українознавства? Насамперед, це:

- > закладена змалку любов до рідного слова і рідного народу та його творчості, а також уміння ставитися до цієї творчості, як до чогось святого;
- > навчання, з його своєрідною внутрішньою атмосферою і глибокими народними традиціями;
- > орієнтація на праці М. Максимовича та Ф. Вовка спрямувала його наукові зацікавлення у царину береження та вивчення духовних пам'яток та культурної спадщини народу;
- > високопатріотичне розуміння О. Воропаєм необхідності створення та подальшого розвитку національної науки.

Творча спадщина О. Воропая відносно не велика – 7 книжок – «Вогні в церкві» (Українські народні легенди, записані в Україні 1942–43 р.р.), «Українські народні танці», «Ясир», «Звичаї нашого народу», «Звичаї», видані в Абгсбурзі під псевдонімом Олекса Степовий.

Специфіка його фундаментального дослідження «Звичаї нашого народу» у галузі фольклорно-етнографічної науки, полягає у тому, що він, описуючи

народний календар, подає окремі аналітичні екскурси, при цьому все ж основним завданням вбачає збереження первинного матеріалу (хоч і без паспортизації польових записів), зібраного ним самим. Стосовно накопичення цих матеріалів у вступній статті до першого тому він писав: «Ця книга написана вже тут, на чужині, але матеріали для неї я почав збирати в Україні з 1937-го р. і продовжував робити це до початку 1943-го. Перебуваючи з 1944 по 1948-й р. у Німеччині, продовжував записи фольклорного та етнографічного матеріалу від людей, які разом зі мною перебували в таборах робітників зі Сходу і в таборах для переміщених осіб» [1, 7].

Читаючи вступну статтю до видання «Звичаї нашого народу», яка для автора була фактично програмним документом, дізнаємося, чому, будучи вченим-біологом, подібно М. Максимовичу, він стільки часу, сил, уваги приділяв збереженню та вивченню духовних пам'яток рідного народу. Вчений намагається осмислити певну термінологію, ввести її в етнологічний обіг. Зокрема, подає кілька визначень поняття «звичай», при цьому більше уваги звертає на змістовно-емоційну сторону (особливо це відчувається в описах обрядодій).

Опираючись на міркування знаних авторитетних фольклористів та етнографів – проф. Л. Білецького та проф. З. Кузелі, підкреслював необхідність досліджувати звичай свого народу. Він писав: «Звичаї – це не відокремлене явище в житті народу, це – втілені в рухи і дію світовідчуття, світосприймання та взаємини між окремими людьми» [1, с. 5].

Вивчення української культури в школах, викладання рідною мовою навчальних дисциплін надзвичайно важливе, оскільки це «ті прикмети, по яких розпізнається народ не тільки в сучасному, а і в його історичному минулому» [1, с. 5].

О. Воропай наголошував, що звичай і мова – це найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей у єдину націю. При цьому культура і мова українців не є «другосортною», запозиченою. Навпаки, на його думку,

«зустріч Візантії з Україною – це ... зустріч не бідного з багатим; це ... зустріч якщо не рівно, то близьких потугою, але різних характером культур» [1, с. 6–7]. Це згодом «совецькі» вчені та українські псевдопатріоти будуть кричати про вторинність та запозиченість української культури від «старших» братів. У II половині ХХ ст. видатна поетеса Ліна Костенко обурюватиметься з приводу гасла «Україна встає з колін», оскільки, на її думку, як і на думку О. Воропая, Україна як космос і як логос ніколи не колінкувала [2, с. 15]

Вивченню усної народної творчості сприяє праця «Звичаї нашого народу», яка ніби місток у часі, єднає минуле і майбутнє. Використання її на заняттях з української мови та літератури, історії, музики, допоможе пізнати українську усну народну творчість, побачити майбутнє крізь призму минулого і осмислити сучасне. Учні та студенти отримають досвід аналізу фольклорного твору, розуміння природи символів, специфіки народного мислення, вчаться визначити свою місію у важливій справі збереження історичної та етнічної пам'яті нації.

О. Бойко визначає об'єктом етнопедагогічного дослідження процес виховання як складової соціокультурного досвіду окремого народу, а предметом – педагогічну систему між поколінних відносин у певному етносі.

Етнопедагог оперує інформацією, зібраною під час фольклорно-етнографічних досліджень певного регіону. У процесі польового дослідження, охоплюється весь спектр матеріальної та духовної народної культури. Опитування декількох респондентів дає змогу зібрати більше об'єктивної інформації.

Яскравим прикладом такої роботи є праця О. Воропая «Ясир». У передмові до неї автор зауважує: «Ця збірка має і виховне значення для нашої молоді, що в цих подіях знайде приклади справжнього героїзму й почуття глибокої любові та пошани до нашої Батьківщини» [4, с. 7].

Автор виокремлює такі риси національного характеру, як моральність, почуття людської гідності, здатність до співчуття, взаємодопомога,

прагнення до освіти, до розумової праці: «Навіть у тих жорстоких, нелюдських умовах, дехто з молодих людей знаходив час і можливість читати книжки та писати вірші» [4, с. 4].

З метою зібрання якомога більше інформації він звертався по допомогу до друзів, знайомих, спілкувався з багатьма людьми. «Ясир : Листи, оповідання і народна творчість у німецькій неволі» – свідчення величі духу українського народу. Використання зібраного О. Воропаєм матеріалу на заняттях з української мови, літератури та історії сприятиме формуванню в учнів та студентів найкращих рис громадянина-патріота.

Аналіз збірки дав змогу виокремити такі риси української національної вдачі:

- любов до рідної землі і Батьківщини;
- шанобливе ставлення до матері;
- релігійність (варто наголосити, що мова йде про 1943–1945 р. р., після більше 20-річного більшовицького терору та атеїстичної пропаганди);
- доброта і щирість;
- життєлюбство;
- цнотливість;
- працьовитість;
- вшанування померлих, предків.

Наприклад, у листі дівчини Віри, датованому 20 березня 1945 р., надісланого з Берліну сестрі Оксані, читаємо такі рядки: «Моя рідна сестричко, як не хочеться помирати на чужій землі, як би я хотіла побачити наше село, свою хату, ті квіти, що ми вдвох сіяли, і нашу стареньку добру матір. ... Наше щастя у Божих руках, може Він змилується наді мною і дасть ще сил усе пережити».

Повага і любов до матері майже у кожному з зібраних О. Воропаєм листів:

«За домом сумно дуже, а Мама то щоночі сняться мені...» (26.12.1943

року, м. Брауншвайг, лист Антосі Яремчук) [4, с. 17]. У липні 1944 року та сама Антося писала подрузі: «Щоб так мене мама побачили таку, з обрізаними косами, то не знаю, щоб вони мені сказали?» [4, с. 23].

А ось лист її подруги Оксани, датований 15 жовтня 1943 року: «Твої тато і мама, хвалить Бога живі і здорові. Усе про тебе журяться. Коли то Господь дасть, що ми всі разом будемо?» (с. Степківці на Житомирщині) [4, с. 25].

«Моя рідна, моя ніжна, люба мамочка – вона так мені необхідна в цей час...» (5 квітня 1943 р. З щоденника харків'янки Клави) [4, с. 37].

У таборах, у дерев'яних бараках німецьких ферм, українці залишалися вірними собі. Віра в Бога підтримувала їх, давала їм надію на краще. Дівчата, зморені працею, голодом і хворобами все одно на великі свята відвідували церкви. Про що читаємо у листі невідомої авторки від 22 квітня 1944 року: «Маріє, ти пишеш, що на Великдень ти в церкві була. То ти таки знаєш, коли була Паска, а я просиділа в таборі, як той турок нехрещений, нікуди не виходила...

Як до цього дня було готуєшся, радієш, прибираєш, всього напікаєш і ждеш, як Бога. А, як прийде цей день: радісно та весело. Всі гуляють, обмінюються писанками, гойдаються на гойдалці. О, Боже, нічого кращого нема для нас, як наша Україна...» [4, с. 21].

Уже згадувана Антося Яремчук 14 травня 1945 року писала: «... Знову підходять Великодні свята. Підемо, Маріє, до своїх матерів з пасками в гості. Правда?» [4, с. 22].

Прагнення залишатися людьми у будь-яких ситуаціях, не дивлячись на горе та постійне приниження гідності видно у наступному листі: «Ось у нас завтра Великодня п'ятниця. Підемо ми всі дівчата та хлопці справляти могилку нашої українки, що померла ще восени. Ми про неї не забуваємо і довідуємось щонеділі. Завтра зранку я піду в ліс і назбираю їй пролісків. Вона дуже любила ці квіти. І я їх люблю. Вони нагадують нам Україну» Тетяна Ковальчук (8 квітня 1944 року Ляуінген (Баварія)).

Вражає щирість і турбота цих людей один до одного, здатність поділитися останнім аби допомогти іншому, інколи і майже незнайомій людині: «Маріє, твого листа і двадцять марок, що ти вклала у концерт, я одержала.

Щиро тобі дяку. Краще собі щось купи з одежі, як є де, бо в нас то нема де, та й нема за що; все проїдаємо, бо ж цієї порції прожити не можна. За увесь час, відколи тут у Німеччині, я купила лише косинку, чулки та старенькі мешти, бо вже не маю в чому вийти в неділю з бараку...

До побачення, Марусю. Ще раз дякую тобі за допомогу і за те, що ти мене не забуваєш. Твоя товаришка Антося.» (12 березня 1944 року).

Наступний лист, 29 березня 1944 року: «Люба Марусенько! Письмо твоє я одержала і знову одержала 20 марок.

Дякую я тобі, Марусенька, дякую від щирого серця, що ти за мене не забуваєш на цій погані чужині...» [4, с. 18].

Душевний біль і жага життя у наступних стрічках Антосі Яремчук: «О, Боже, як хочеться жити – жити! Ожидала я кінця війни, а тепер уже ось швидко і кінець, а мені доведеться помирати.

Всі дівчата повернуться додому, будуть матері зустрічати їх , а що мої зустрінуть?!

Тільки почують:

“Нема вашої донечки, вона померла в Німеччині і там держить на собі німецьку землю”.

Як не хочеться умирати, а жити б, жити! Я прожила тільки двадцять років, а зазнала лише одне горе...» (9 березня 1945 року)

Традиційне виховання у сільській родині, дівча цнотливість і скромність зберігалися українками навіть у нелюдських умовах існування. Сучасну молодь, мабуть, здивують і вразять слова харків'янки Клави, написані 7 березня 1943 року: «Перш неділя весни. Прекрасний, тихий, соняшний – справді весняний ранок і ... моя перша зустріч і знайомство з Андрієм

Маличенком. Боже мій, я не прийду ще до себе... Сотні поцілунків, обійми ... Обіймати тут, та ще в першу зустріч ... Таке дозволила.» [4, с. 36].

Не менш вражаючі слова доньки до тата: «Тату не пускайте Ярину до Німеччини, хай вона краще вдома повіситься, ніж приїде сюди проклинати той день, коли народилась». [4, с. 9].

Після ознайомлення учнів та студентів із листами українських дівчат, що були силоміць вивезені на роботу до Німеччини, вони не зможуть залишитися байдужими.

Наприклад, під час фольклорно-етнографічною практики у с. Ладижинка Уманського району Черкаської області 2011 року студентами 11 групи Щербою Ю. та Осітровою К. було записано спогади Руденко Зіни Максимівни, 1925 р. н.: «Я була менша, а в мене була ще сестра. Хворіла вона. Лежала довго, а потім почала ставати і до війни вже й ходила. А як німці прийшли нам так страшно було. Та й почали збирати молодих дівчат і хлопців. А ми вже знали – поженуть на Германію. А там ми знали – смерть. І ось прийшов поліцай. Наш. Тутешній. Сказав збиратися сестрі. А вона ж худа, квола. Поволік її. А я до коменданта, та й прося: “Візьміть мене, а її дома лишіть. Вона слаба. Не виживе і робити не зможе”. Той подивився і каже: “Забирайте”. Так я попала в Германію. Мені повезло. Хазяйка була не зла. Та все одно важко було. Голодно. Та хоч не так били як інших. А сестра ще після війни померла у 57-му році. Отак-от» [3].

Фольклорно-етнографічні дослідження об’єднують низку завдань – навчальне, професійне, наукове. Це і поглиблення знань з української народної словесності, і формування у студентів навичок фольклориста-збирача, а також вироблення в учнів та студентів ведення наукового дослідження, уміння спостерігати, порівнювати, співставляти факти, емпіричні дані, автентичний матеріал.

Більшість сучасних молодих людей сприймають історію свого народу як щось відсторонене, «таке, що було з кимось, колись» і до них не має жодного відношення. Спілкування з респондентами дає змогу не тільки доторкнутися

до історії свого народу, відчуті дух тієї епохи, воно – пряме свідчення учасників подій. Тому польова дослідницька робота має надзвичайне значення у вихованні національно свідомих громадян нашої держави.

Тому О. Воропай вважав, що для вивчення усної народної словесності та історії народу треба створити спеціальний підручник. Тільки ґрунтовне засвоєння кращих надбань матеріальної та духовної культури свого народу, на думку вченого, привело б до зміни хибного погляду, що вона не може дати інтелігентові ніякої духовної поживи, бо вийшла з такого низького і темного середовища, де культурній людині нема чого шукати, нема чого вчитися [1, с. 4–8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воропай, О. Звичаї нашого народу : Етнографічний нарис. / О. Воропай. – К.: «Оберіг», 1993. – 590 с. ISBN 5-87168-028-3.
2. Поезія Ліни Костенко в часах перехідних і вічних : Матеріали круглого столу / Ред.-упоряд. Т. В. Шаповаленко. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 105 с.: іл.. ISBN 966-518-317-6.
3. Фольклорна практика с. Ладизинка Уманського району / Щерба Ю., Осітрова К. – УДПУ, «Етнологія Черкаського краю», 2003. – Ф–464. – 66 с.
4. Ясир. Листи, оповідання і народна творчість у німецькій неволі / Зібр. і упор. О. Воропай. – Лондон: Українська видавнича спілка, 1966. – 67 с.